

**“Лоцман книжкового моря”:
до 120-ліття від дня народження Ф. П. Максименка**

Цього року виповнилося 120 років від дня народження Федора Пилиповича Максименка (1897–1983) – видатного українського бібліографа-енциклопедиста і книгознавця, який пропрацював 37 років у Науковій бібліотеці Львівського університету. Він по праву належить до кола фундаторів бібліотечно-бібліографічної справи в Україні. Про нього написано статті у вітчизняних і зарубіжних енциклопедіях, наукові доповіді й публікації. На його праці є численні посилання в бібліографічних джерелах і науковій літературі. Ще за життя він став справжньою легендою бібліотечної справи.

Ф. Максименко народився 4 лютого (23 січня за ст. ст.) у с. Біленьке Катеринославської губернії (тепер Запорізька обл.) у сім’ї священника. У 1917 р. закінчив курс Катеринославської духовної семінарії і вступив до Київського університету св. Володимира, де навчався до 1918 р. Через матеріальні труднощі був змушений полишити навчання і виїхав на Донеччину. З квітня 1919 до 1922 рр. працював у різних культурно-освітніх закладах Бахмутського повіту Катеринославської губернії: завідував бібліотекою Донецького губерньського відділу народної освіти, шкільним музеєм земства у м. Бахмут, повітовим краєзнавчим музеєм, бібліотечною секцією Бахмутського повітового відділу народної освіти (м. Костянтинівка), Костянтинівською центральною бібліотекою, працював бібліотечним інструктором повітового відділу народної освіти. Уже тоді він розпочав працювати над краєзнавчою бібліографією Донеччини і на сторінках педагогічного журналу *“Просвещение Донбасса”* опублікував кілька краєзнавчо-бібліографічних публікацій під назвою *“Материалы к библиографии Донецкого края (преимущественно Бахмутского уезда)”*.

У 1922 р. Ф. Максименко перебрався до Києва та поновив своє навчання в стінах Київського університету, який тоді був перетворений у Київський

інститут народної освіти. Закінчив навчання у 1925 р. на історичному відділі факультету професійної освіти.

Ще під час навчання в Інституті Ф. Максименко познайомився з поетом-неокласиком Миколою Зеровим. Від того часу тягнеться його любов до поетичної спадщини відомого поета, що вилилась у пристрасне колекціонування збірок М. Зерова¹, зокрема рукописних, які поет йому подарував особисто у 1920-х роках. Також від 1922 р. розпочався творчий шлях Ф. Максименка у Всенародній бібліотеці України (ВБУ): спочатку на посаді бібліотекаря “виставочно-консультативного відділу” (до 1930 р.), а згодом, з 1931 по 1933 рр. – наукового співробітника, помічника завідувача відділів “Україніки” й комплектування, а також завідувача відділу періодики. У 1928–1931 рр. він навчався в аспірантурі з бібліографії при ВБУ. Перебуваючи в аспірантурі, успішно склав іспит з історії України Михайлу Грушевському і спромігся привернути увагу вченого своїми блискучим знанням предмету. В часі праці у ВБУ займався бібліографуванням літератури про видатних діячів української культури та різних новинок у літературно-мистецькій сфері, публікуючи ці матеріали як самостійно, так і в співавторстві на сторінках журналу “Життя й революція”. Наприклад: “Книги, що вийшли на Україні в червні-грудні 1925 р.: красне письменство, поезії, п’єси, критика”; “М. П. Драгоманов: До 30-річчя з дня його смерті”; “Франко Іван: до 10-річчя смерті”². Роки праці у колективі ВБУ не минули безслідно для Ф. Максименка. Тут йому поталанило познайомитися, працювати і вчитися у найкращих фахівців того часу, таких як: картограф Веніамін Кордт, Михайло Ясинський, Сергій Маслов, Варфоломій Ігнатієнко, Дмитро Балака та іншими³. У середовищі ВБУ Ф. Максименко повністю сформувався як фаховий бібліограф з ґрунтовним підходом і обширними знаннями. В 1925 р. у ВБУ організували й провели велику виставку краєзнавчих матеріалів (книги, карти, фотографії,

¹ Ф. Максименко навіть рецензував одну з його антологій, див.: Максименко Ф. Рец.: Зеров М. Слово: Декламатор. – К., 1923, 230 с. // Просвещение Донбасса. – 1923. – № 4. – С. 103-104.

² Гольденберг Л. І. Українська радянська літературна бібліографія. – Київ, 1971. – С. 23, 113-114.

³ Домбровська Г. Федір Максименко – подвижник української бібліографії // Збірник пам’яті українського бібліографа Федора Максименка / Упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів. – Львів, 2008. – С. 6.

малюнки, альбоми тощо)⁴. Всього на виставці експонувалося понад 3 тисячі од. зб., а до її підготовки був причетний також Ф. Максименко, який вже тоді надзвичайно гостро відчув брак покажчика з бібліографії краєзнавства⁵.

Першою ластівкою у його доробку з українознавчого бібліографічного репертуару стала знакова праця *“Межі етнографічної території українського народу”* (Бібліотечний збірник. – Київ, 1927. – Ч. 3. – С. 65–93; а також – надрукована як окрема відбитка)⁶. Класичному опису бібліографії передувала ґрунтовна і об’ємна наукова стаття, де знайшли відображення проблеми меж і етнічного пограниччя української території з сусідніми землями (румунськими, угорськими, польськими, білоруськими і російськими). Він особливо наголошував на потребі подальшого опрацювання теми академічними установами і пропонував без зволікань приступити до укладення карти України з чітким колористичним позначенням правдивих меж етнографічної території українців. Ця праця видана друком на хвилі політики українізації та у зв’язку з плануванням українського бібліографічного репертуару знайшла своє відображення у подальшій бібліографічній роботі. У 1927 і 1928 рр. він знову привертає увагу текстом *“До бібліографії українознавства”*, здійснивши бібліографічний огляд нової літератури на сторінках *“Бібліотечного журналу”*, *“Журналу бібліотекознавства та бібліографії”*.

Ще згодом з’явилася друком класична бібліографічна праця Ф. Максименка другого ступеня *“Матеріали до краєзнавчої бібліографії України 1847–1929. Список бібліографічних праць, що стосуються окремих місцевостей УРСР, Бессарабії, Дону й Криму”* (Київ, 1930). У ній вчений умістив докладний реєстр бібліографічних праць, що стосувалися окремих місцевостей України (у покажчику понад тисяча бібліографічних праць різних видів). Особливістю *“Матеріалів”* була повнота: зокрема, до змісту покажчика були включені навіть праці, які уклалися, але не були видані друком, і

⁴ Манова Н. Л. Діяльність Ф. Максименка в галузі краєзнавчої бібліографії // Бібліографічні читання пам’яті українського бібліографа Федора Максименка. – Харків, 2002. – С. 13.

⁵ Корнейчик І. Славний шлях (До 70-річчя Ф. П. Максименка) // Бібліотекознавство та бібліографія. – Харків, 1969. – С. 144.

⁶ З історії бібліотекознавства і бібліографії. *“Бібліотечний збірник”* (1926–1927), *“Журнал бібліотекознавства та бібліографії”* (1927–1930): сист. анот. покажч. змісту / Авт.-упоряд. Т. М. Заморіна. – К., 2014. – С. 39.

рецензії на покажчики. У часі роботи над книгою Ф. Максименко обстежив фонди бібліотек Києва, Вінниці, Полтави, Одеси, Кам'янця-Подільського, Дніпропетровська, Харкова, Москви і Ленінграда. Те, що на книгу було написано 8 рецензій, є промовистим фактом про її якість і актуальну затребуваність у науковій роботі⁷. Серед відомих учених, котрі радо зустріли вихід друком “Матеріали”, були Микола Здобнов, Ігнатій Владиславлев, а Володимир Вернадський навіть дав доручення своєму співробітнику вмістити про неї відгук у журналі “*Природа*”. Незабаром – у 1932 р. – в Харкові вийшла бібліографічна праця “*Матеріали до бібліографії М. О. Скрипника*”, співавтором якої був Ф. Максименко.

Власне, остання праця була видана у переддень епохи “класових боїв”, коли політика українізації згорталася, а в наукових і культурно-мистецьких середовищах розпочалися пошуки “непевних і класово ворожих елементів”. Від 1928 р. і до 1933 р., коли ВБУ реорганізували у Бібліотеку Академії наук УРСР, на сторінках республіканської преси розгорнулася активна кампанія проти ВБУ, що завершилася погромом фахових працівників “неблагонадійного походження”. У липні 1933 р. М. Любченко і В. Нетреба у погромній статті “*Теорія й практика класового ворога*” писали:

“Ще 1930 року, під час чистки радянського апарату, було запропоновано зняти з роботи в ВБУ цілий ряд петлюрівських елементів, попівства, але більшість із цих людей, ховаючись під широке крило Миколенка, й досі сиділи на своїх теплих містечках. Хтоці люди? Загляньмо до списку “наукового персоналу”... Науковий працівник – Кравченко Н. (дружина Максименка. – М. Ільків-Свидницький). Дочка дядя. Зав. газетного відділу – Максименко Ф. П. Син попа”⁸.

⁷ В 30-х роках ця книга була майже єдиною в предметі краєзнавчої бібліографії, див.: Ровнер О. С., Н. М. Шеліхова. Видатний бібліограф (До 70-річчя з дня народження Ф. П. Максименка) // Український історичний журнал. – 1967. – № 2. – С. 132-133.

⁸ Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (за листуванням Федора Максименка) // Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка / Упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів. – Львів, 2008. – С. 73.

Ще в 1931 р. у Києві на Першій бібліографічній нараді Ф. Максименко був вимушений публічно виступити із “самокритикою і критикою окремих напрямів бібліографічної діяльності ВБУ”.

За ухвалою спеціальної комісії Ф. Максименка та цілу низку інших співробітників – “за саботаж наукової роботи, наудемівщину та як виходців із контрреволюційного табору...” – вирішили “зняти з роботи”⁹. У відповідності з цим рішенням 23 серпня 1933 р. Ф. Максименка як сина українського священика було звільнено із ВБУ. В 1933–1934 рр. з’явилися погромні статті М. Городкова і С. Якубовського, котрі не шкодували чорнила і жовчі задля обвинувачень на адресу “загону ідеологів і ентузіастів бібліографічного репертуару”. Серед членів цього загону був і наш Ф. Максименко¹⁰. Всі ці погромницькі акції висвітлювала республіканська преса, а Ф. Максименко ретельно робив і збирав вирізки, завдяки чому, за твердженням С. Білоконя, можна було простежити динаміку погрому. Нещодавно, серед розсипу архівних матеріалів, що залишилися після смерті Ф. Максименка у відділі рукописних, стародрукованих та рідкісних книг, виявлено одну із таких вирізок, але вже на львівську тематику. В незаписаному зошиті в клітинку скріпкою була прикріплена пожовкла від часу та кислотності вирізка з газети “Вільна Україна” (2.02.1941) з промовистою назвою “Відірвані від життя”, у якій піддавалися розгромній критиці несумісні з соціалістичним будівництвом устої тоді ще Фундаментальної бібліотеки Львівського університету, “...щоб в ній був наведений справжній радянський порядок”.

Сам Ф. Максименко, спілкуючись з істориком Сергієм Білоконем, у 1982 р. згадував про 30-ті роки так: “...комісія двічі ухвалювала про зняття мене з роботи у 1930-[ом]у й 1933 рр. фактично без жодної провини, за деякі промахи профспілкового характеру (у 1930 р. я був головою МК [місцевкому]). Але й зараз мені важко згадувати про ці роки”¹¹.

⁹ Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (за листуванням Федора Максименка). – С. 74.

¹⁰ Якубовський С. Проти націонал-фашистських настанов у бібліографічних працях ВУАН// Життя й революція. – 1934. – N 1. – С. 101–114.

¹¹ Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців. – С. 75.

Дуже вдало охарактеризував ті роки в житті Ф. Максименка Ярослав Дашкевич: “У 1933 р. опинився на вулиці як вичищений із бібліотеки і переходив з однієї бібліотечної – підрядної – і не бібліотечної посади на іншу”¹². Так, із жовтня по грудень 1933 р. працював бібліотекарем Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрової промисловості Київського інституту харчової промисловості (тепер Національний університет харчових технологій). У 1934–1936 рр. за волею обставин і примхою долі був змушений працювати бібліотекарем і статистом Спілки деревообробників; у 1936–1937 і 1939–1941 рр. працював бібліотекарем та бібліографом Київського технологічного інституту харчової промисловості ім. А. І. Мікояна (тепер Національний ун-т харчових технологій)¹³.

У 1937–1941 рр. працював бібліографом ІІ Київського державного медичного інституту (тепер Буковинський державний медичний університет), а з 1938 по 1944 р. на посаді бібліографа Наукової бібліотеки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Перед війною в 1940 р. закінчив курси директорів вузівських бібліотек при Московському бібліотечному інституті. Участь у Другій світовій війні фактично не брав, якщо не враховувати того, що його залучили до місцевої протиповітряної оборони (МПО) у Жовтневому районі Києва. Під час спроби евакуації, він разом із групою членів МПО потрапив в оточення, але зумів повернутися назад до Києва і від жовтня 1941 р. перебував там постійно.

Близько півроку, з вересня 1943 р. до лютого 1944 р., важко хворів на декомпенсацію міокарда, через що був звільнений від військової служби. Брав незначну участь у культурному житті Києва за часів окупації. Працював над укладенням покажчиків “*Матеріали до краєзнавчої бібліографії України*” за 1930–1940 рр., “*Іноземні бібліографії й довідники з медицини*”, “*Історичні журнали, серії та збірники СРСР*” (XVIII–XX ст.), однак рукописи цих праць

¹² Дашкевич Я. Федір Максименко – людина, вчений, книголюб // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури /3-е, доп. вид. – Львів, 2016. – С. 673.

¹³ Ільків-Свидницький М. Максименко Федір Пилипович // Енциклопедія Львова. Т. 4 / Під ред. А. Козицького. – Львів, 2012. – С. 32–33; Ільків-Свидницький М., Швец Н. Максименко Федір Пилипович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 томах. Т. 2: Л–Я. – Львів, 2014. – С. 82–83.

майже повністю загинули під час пожежі будівлі Київського університету в 1943 р. За період німецької окупації були й радісні моменти у його житті, зокрема на полі бібліофільських зацікавлень. Так, у липні 1943 р. йому вдалося придбати примірник першого видання *“Ифіка ієрополітика или філософія нравоучителная...”* (Київ: друкарня Лаври, 1712) з ілюстраціями гравера Никодима Зубрицького, що колись належало до приватної книгозбірні Володимира Барвінка.

Від 1944 по 1946 рр. Ф. Максименко почав працювати на керівних посадах Наукової бібліотеки Київського університету, спочатку завідувачем відділу комплектування, а згодом завідувачем відділу бібліографії. З квітня по жовтень 1946 р. займав посаду асистента кафедри історії СРСР Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка під керівництвом професора Андрія Введенського, від якого у Ф. Максименка залишилася праця Миколи Рубінштейна *“Русская историография”* (Москва, 1941) з дарчим підписом *“1944.8.VII от проф. А. А. Введенского”*. З цього періоду в його бібліотеці збереглася книга із дарчим записом від С. Маслова: *“Дорогому Федору Филипповичу Максименку, всегдашнему консультанту и неизменному поморнику во всех научных работах. Автор-редактор Серг. Маслов. 2 февраля 1946 г.”*

У межах педагогічного навантаження прочитав короткий лекційний курс історичної бібліографії для аспірантів і студентів IV курсу. Однак ця робота йому не пішла. Додались проблеми із житлом, що спонукало його до пошуків іншого місця роботи (в одній з автобіографій він вказує на цей факт як головну причину його виїзду з Києва). Інші факти додатково проливають світло на справжній характер причин його “прощання” зі столицею. Пам’ять про погроми 1930-х років і винищення української інтелігенції за часів сталінського терору, його маргіналізацію та колег по цеху бібліографії Михайла Ясинського, Юра Меженка, Сергія Маслова – ось справжні причини виїзду з Києва. У 1945–1946 рр. керував семінаром підвищеного типу для працівників бібліотеки Академії наук, у рамках якого прочитав курс української та російської

бібліографії. Начитував лекції з історичної бібліографії СРСР і УРСР для наукових працівників Центрального історичного архіву в м. Києві.

З вересня 1946 р. розпочав працювати у Науковій бібліотеці Львівського університету ім. Івана Франка на посаді завідувача відділу бібліографії, який очолював до 1951 р. У Львові з помешканням для подружжя Максименків допомогли Я. Дашкевич з матір'ю Оленою Степанів. Однак, згодом проблеми з помешканням поновилися. На цей факт проливає світло клопотання на ім'я секретаря Львівського міськкому КПУ П. Овсянка від ректорату Львівського університету, підписане Є. Лазаренком і Ф. Неборячеком у травні 1960 р. У поданні зазначалося, що Ф. Максименко *“...является ведущим ученым-библиографом Украинской ССР и одним из крупнейших ученых библиографов Советского Союза...”* і проживає у Львові протягом 15 років на найманих квартирах, а його вроджена скромність не дозволяла йому піднімати це питання раніше.

Від 1951 і до 1974 рр. працював заступником директора з наукової роботи, а від 1974 р. і до кінця життя (06.VII.1983 р.) керував відділом рукописних, стародрукованих та рідкісних книг, що був поновлений після десятиліть консервації завдяки старанням і праці Ф. Максименка¹⁴.

Працюючи у Науковій бібліотеці Львівського університету, Ф. Максименко не полишав і викладацької роботи. Так, від осені 1949 р. він викладав у стінах Львівського технікуму культурно-освітньої роботи (пізніше училище), а в 1951/52 і 1952/53 рр. читав лекції з бібліографії в Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова.

У 50-х рр. ХХ ст. з'являються його помітні книгознавчі праці, Зокрема, каталог *“Першодруки (інкунабули) Наукової бібліотеки Львівського університету”* (Львів, 1958). Повоєнний каталог одразу став визначною подією у галузі українського інкунабулознавства. На той час бібліотека Львівського університету володіла найбільшою збіркою інкунабул серед інших

¹⁴ У даті народження помилково вказано день – 5 лютого, а має бути 4 лютого, див.: Потайчук В. Федір Пилипович Максименко (5.02.1897–6.07.1983) // Вузівська бібліотека. Історія. Теорія. Досвід роботи. – Львів, 1992. – С. 73.

університетських бібліотек України. Готуючи каталог інкунабул, Федір Максименко спирався на досвід попередників і ставив собі за мету описати те, що не погинуло в пожежах і не вивезла німецька окупаційна влада. Основну частину каталогу складають алфавітний список інкунабул із детальним бібліографічним описом та розгалуженим довідково-пошуковим апаратом. Важливою частиною його каталогу є перелік першодруків з інших збірок м. Львова, що, безумовно, посилює наукову вартість видання. Фактично це була спроба укласти зведений каталог першодруків з оцінкою стану їхніх зібрань у Львові¹⁵.

Рік по тому виходить друком його невелика, але цікава стаття “*Забута сторінка слов’янського друкарства*” (“Slavia”, Praha, 1959, Nr. 2, p. 261–264), де подано цікаві міркування щодо початку книгодрукування у Львові. У тракті роботи над цією публікацією Ф. Максименко консультувався і контактував із Тетяною Биковою, Іваном Крип’якевичем, Антоніною Зерною. Варто також згадати, що у травні 1959 р. Ф. Максименко виступив на республіканській нараді з питань допоміжних історичних наук із доповіддю “*Про стан і основні завдання розвитку історичної бібліографії в Україні*”. Взагалі, Ф. Максименко користувався пошаною в середовищі бібліотекарів, архівістів і музейників, тому його радо запрошували на різного роду конференції, наукові семінари та обговорення.

До найпомітніших бібліографічних праць 1960-х років слід віднести бібліографічний покажчик “*Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР*” (Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР, 1963. – № 4–6; 1964 – № 1–5), що укладався вченим на допомогу авторам

---

¹⁵ Ільків-Свидницький М., Кметь В. *Збірка інкунабул Львівського університету: з історії формування і каталогізації* // Інкунабули (першодруки) Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка: каталог / [уклав Ф. П. Максименко; передмов. Ф. П. Максименко; упоряд. М. Ільків-Свидницький, В. Кметь; вступ. стаття М. Ільків-Свидницький, В. Кметь]. – [Вид. 2-ге розшир. та допов.]. – Львів, 2011. – С. 18-19; Швець Н. До історії зібрання інкунабул Львівського національного університету імені Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2006. – Вип. 1. – С. 143.

26-томної “Історії міст і сіл України”¹⁶. За твердженням Я. Дашкевича, це видання було фактично другою частиною згаданих “Матеріалів до краєзнавчої бібліографії України”¹⁷. У ньому представлено зведені видання і публікації, що містять відомості про населені пункти України або окремих її областей. Всього показником охоплено близько 1400 рукописних і друкованих документів¹⁸. На сторінках НІБу (майбутні Архіви України) Ф. Максименко рецензував ряд краєзнавчих бібліографічних щорічників Львівської наукової бібліотеки АН УРСР, Черкаської та Вінницької обласних бібліотек. У пересиланні матеріалів до редакції йому активно допомагав його давній приятель і вчений Я. Дашкевич.

Вагомий слід залишив Ф. Максименко як редактор бібліографій. Власне, у 1960-х роках він активно редагував як відповідальний редактор понад 10 бібліографічних проектів. Серед найбільш відомих “Бібліографія російської і української бібліографії з історії УРСР” (Київ, 1960, 1966), що укладалася Державною історичною бібліотекою УРСР. Цю працю позитивно оцінював Я. Дашкевич, згадуючи про неї в своїх листах до Івана Бутича¹⁹. Зрештою, саме Я. Дашкевич виступив її рецензентом на сторінках НІБу²⁰. Наступними вагомими проектами цього часу стали великий двотомний бібліографічний показник “Історія Києва” авторства Н. Шеліхової (Київ, 1958, 1963) та “История исторической науки в СССР. Дооктябрьский период. Библиография” (Москва, 1965), яка укладалась Інститутом історії АН СРСР спільно з Державною публічною історичною бібліотекою РСФСР. Окрім останніх, варто згадати й ряд інших каталогів, показників, рекомендованих списків літератури, що пройшли його редакцію. Це, зокрема, “400 років вітчизняного книгодрукування” (Львів, 1964), “Вільям Шекспір в Українській РСР” (Львів, 1964), “Мова і стиль українських письменників” (Львів, 1966), “Григорій Савич

¹⁶ Ровнер О. С., Шеліхова Н. М. Видатний бібліограф (До 70-річчя з дня народження Ф. П. Максименка). – С. 133.

¹⁷ Дашкевич Я. Федір Максименко – людина, вчений, книголюб. – С. 678.

¹⁸ Манова Н. Л. Діяльність Ф. Максименка в галузі краєзнавчої бібліографії. – С. 16.

¹⁹ Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986) / Упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2012. – (Львівські історичні праці. Джерела. – Вип. 3).

²⁰ Дашкевич Я. Цінна праця з бібліографії бібліографії історії УРСР // НІБ. – 1961. – № 1 – С. 73-76.

Сковорода (1722–1794): До 240-річчя з дня народження” (Львів, 1962), *“Гайдамацьке повстання 1768 р. (Коліїщина)”* (Львів, 1968), *“Більшовицька преса часів жовтневої революції і громадянської війни (1917–1921)”* (уклали Н. Щирба, М. Бутрин, Львів, 1967) та ін.

Понад 20 років Ф. Максименко друкував поточний бібліографічний покажчик з мінералогії України, що видавав Львівський університет у *“Мінералогічному збірнику”*. Саме Ф. Максименко був ініціатором, укладачем і редактором видання серії покажчиків *“Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету (1944–65)”*.

Цікавим, але неоднозначним у науково-бібліографічній та книгознавчій праці був період 1970-х років. Учений був одним із укладачів *“Бібліографії зарубіжних видань з історії УРСР”*, виданої *“Науковою думкою”* (Київ, 1971).

На окрему увагу заслуговує видання *“Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у Львівських збірках (1574–1800): Зведений каталог”* (Львів, 1975). Одного із авторів закритої рецензії на *“Каталог”* бентежило включення до опису львівських, унівських і почаївських видань, що могло носити характер пропаганди *“уніатства”**. Скрупульозний *“рецензент”* навіть пропонував обмежити наклад книги і друкувати її на ротаторі. За оцінкою Євгенія Немировського, це був перший і останній на теренах СРСР зведений каталог кириличних друків, у якому за основу взятий територіальний принцип. Маючи за плечима сумний досвід каталогу першодруків, Ф. Максименко виготовив 10 іменних примірників, до яких увійшли матеріали, вилучені видавництвом нібито *“для здешевлення книжки”* – передмову російською мовою (вона редакційно і за обсягом різнилася від українського варіанту), іменний і хронологічний покажчики та ілюстративний матеріал (всього 53 ілюстрації)²¹.

* Цим рецензентом був Мартен Давидович Феллер (1933–2004), філолог, юдаїст і фахівець у сфері журналістики.

²¹ Швець Н. Засади і настанови Ф. П. Максименка у формуванні відділу рукописів і рідкісних книг // Збірник наукових праць відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка. – Львів, 1997. – С. 9.

Неочікувано драстичним виявився ще один “бібліографічний поєдинок” між Ф. Максименком та Олегом Куцем. Ф. Максименко був науковим консультантом видання *“Історія міст і сіл Львівської області”* (Львів, 1977), що отримало розгромну рецензію від згаданого О. Куца. Основою критики видання, а разом і його наукового консультанта стало включення останнім до тексту “Шематизмів Галицьких єпархій греко-католицької церкви”, а також книг І. Крип’якевича. У відділі РСРК зберігається текстівка погромницької рецензії О. Куца, в якій останній пише: *“Помилкою упорядників вважаю рекомендацію деяких (дорадянського періоду) праць І. П. Крип’якевича, які написані з клерикальних і явно націоналістичних позицій...”*. Разом із машинописом рецензії О. Куца є й відповідь на зауваження від Ф. Максименка, де він по пунктах проаналізував і в коректний спосіб, філігранно спростував усі закиди щодо цього видання. Однак, це вже не виправило ситуації і видання надійно помістили до спецфонду. За іронією долі О. Куц був одним із рецензентів особового бібліографічного покажчика про Ф. Максименка (Львів, 1983)²².

В радянській історіографії та бібліографії 70-80-х рр. дуже обережно бібліографували доробок Ф. Максименка. В енциклопедичних гаслах про Максименка оминали його працю “Межі етнографічної території українського народу”. Взагалі, поява коротенької біограми про Максименка на сторінках першого видання Української Радянської Енциклопедії була чимось винятковим, оскільки втрапити до цього видання людині без титулів і звань було неможливо. В редакції УРЕ існували чіткі критерії формування репертуару гасел; тут вміщували тільки статті про академіків, членів-кореспондентів і лауреатів найбільших премій, крім Нобелівської²³.

Серед зацікавлень бібліографа була й така вузька сфера наукових знань як палеонтологія. З цієї ділянки він видав покажчик у співавторстві з В. І. Омельченко *“Литература по палеонтологи Украины в 1967–77 гг.”*

²² Федір Пилипович Максименко. Бібліографічний покажчик. – Львів, 1983.

²³ Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців. – С. 53.

(Львів, 1980). Разом з тим вчений продовжував працювати над репертуаром української книги, однак його *Матеріали до бібліографії української книжки XIX ст.* так і залишилися неопублікованими, а *Бібліографія бібліографії української книжки XIX–XX ст.* (1945) побачила друком світ щойно після здобуття Україною незалежності в 1991 р.

Ректорат Львівського університету неодноразово відзначав Ф. Максименка похвальними грамотами за сумлінну працю із занесенням в особову справу. Якихось більших, зокрема урядових нагород для Ф. Максименка так і не знайшлося. Чи не найвищою його нагородою стала грамота Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР “за багаторічну сумлінну роботу в галузі бібліографічної справи” видана Ф. Максименку в лютому 1972 р. у зв’язку з 75-річчям від дня народження. Це був той мінімум, на який спромоглися органи державної влади. За ініціативою Наукової бібліотеки і з подачі Львівського університету, Ф. Максименка представили до присвоєння почесного звання заслуженого працівника культури Української РСР²⁴. Однак, у Президії Верховної Ради УРСР не знайшлося волі та бажання задовольнити це клопотання. Мабуть, в знаки далася неухильна “безпартійність” кандидата на почесне звання.

25 грудня 1996 р. Вчена Рада Львівського державного університету імені Івана Франка ухвалила рішення присвоїти ім’я Ф. П. Максименка відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг.

У Науковій бібліотеці Львівського університету в 1994 та 1997 рр. було проведено дві міжнародні конференції, присвячені пам’яті Ф. П. Максименка, що були організовані спільно з Інститутом українознавства ім. І. Крип’якевича²⁵. Також, у 1997 р. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського видала збірник наукових праць “Перші книгознавчі читання” (Київ, 1997), який присвятила 100-річчю з дня народження “відомого українського бібліографа” Ф. Максименка та низці інших ювілейних дат.

²⁴ Потайчук В. Федір Пилипович Максименко (5.02.1897–6.07.1983). – С. 76.

²⁵ Хроніка – 94 // Бібліотека вищого навчального закладу. Історія. Теорія. Досвід роботи. – Львів, 1994. – Вип. 3. – С. 103-104.

Аналогічний збірник праць видала Наукова бібліотека Львівського університету.

Рівно через 10 років, у 2007 р. Наукова бібліотека ЛНУ ім. І. Франка організувала й провела науково-практичну конференцію “*Науково-інформаційна діяльність бібліотек вищих навчальних закладів*”, що також була присвячена 110-й річниці від дня народження Ф. Максименка. У першому конференційному засіданні, що отримало свою назву “Максименківські читання”, взяли участь відомі вчені, бібліотекарі та бібліографи Ярослав Дашкевич, Сергій Білокінь, Орест Матковський, Наталія Швець, Галина Домбровська і Галина Пантелєєва.

У 1997 р. Вчена Рада ЛДУ імені Івана Франка прийняла рішення про встановлення меморіальної дошки на фасаді будинку Наукової бібліотеки (вул. Драгоманова, 5). Готувалося відповідне подання Голові Львівської міської ради народних депутатів і виконавчого комітету Василеві Куйбіді. З невідомих причин ця ініціатива не була реалізована. Можливо зараз слід про це згадати, оскільки тепер ми маємо дві вулиці названі іменем Максименка – в Бахмуті та в Києві.

Особиста бібліотека Ф. П. Максименка нараховує 2 897 книг. Основу збірки складають книги, які Ф. Максименко тримав у відділі РСРК для роботи. Після його смерті вони залишилися у фонді відділу. Серед них є цінні видання кінця XIX – початку XX ст., а також ціла низка книг з автографами – С. Маслова, Ф. Сарани, Ф. Стебля, В. Свенціцької, М. Ковальського, П. Кеннеді-Грімстед, П. Пироженка, Є. Немировського, І. Гузар та інших. Особисті документи і матеріали в оригіналах і копіях, листування, чернетки окремих праць, рецензій, відгуків, численні вітальні листівки і телеграми, фотографії складають архівний фонд вченого і бібліографа, який після довгих років лежання нарешті доходить до остаточного збирання та належного оформлення.

У заголовку цієї ювілейної силуетки вміщено цитату з газетної замітки українського бібліографа й літературознавця Федора Сарани – “лоцман

книжкового моря”²⁶. І справді, якими б якісними не були наші оцінки й визначення місця, ролі і значення Ф. Максименка в справі української бібліографії та книгознавства, для всіх поколінь науковців, бібліотекарів, бібліографів він завжди залишатиметься справжнім “лоцманом книжкового моря”.

*М. Ільків-Свидницький,
завідувач відділу РСРК ім. Ф. П. Максименка
Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка*

---

²⁶Сарана Ф. Лоцман книжкового моря [Ф. П. Максименко] // Культура і життя. – 1967. – 16 лютого.